

Mitja Velikonja, *Religious Separation and Political Intolerance in Bosnia-Herzegovina*, Eastern European Studies, No.20, Texas A & M University Press, 2003, str. 365

Slovenački sociolog religije, Mitja Velikonja, profesor na Univerzitetu u Ljubljani, do sada je objavio nekoliko članaka i studija i dve monografije o mitovima i religiji u Istočnoj Evropi. Nedavno je na engleskom jeziku objavljena još jedna njegova monografija koja ovoga puta pokušava da objasni kakvu je ulogu imala religija u kombinaciji sa drugim aspektima u istoriji BiH. Osnovu za ovu knjigu predstavlja njegova prethodna knjiga objavljena u Ljubljani 1998. pod naslovom *Religije in nacionalne mitologije v zgodovini Bosne in Hercegovine*. Verzija na engleskom je proširena, sadrži neke nove činjenice ali i objašnjenja potrebna za čitaoce van balkanskog prostora. Odlično tehnički opremljena, knjiga sadrži mape i tabele, naučni aparat, spisak literature, imenski i pojmovni registar. Svako poglavlje od ukupno deset, počinje nekim prigodno izabranim citatom iz književnog dela, lokalnom poslovicom ili nečijom izjavom.

Velikonja je verske prilike pratio preko poglavlja posvećenog srednjovekovnoj istoriji BiH, poglavlja o otomanskoj vlasti, glave posvećene vladavini Austro-Ugarske (za autora ovo razdoblje predstavlja krucijalan period za analizu i pokušaj da se odgovori na pitanje kada, kako i zašto je došlo do toga da su tri

najveće grupe u BiH počele da zamenjuju svoj versko-kulturni identitet sa nacionalnim), poglavlja o Karađorđevićevoj monarhiji, potom o Drugom svetskom ratu, socijalističkoj Jugoslaviji i konačno, poglavlja o BiH kao nezavisnoj i međunarodno priznatoj ali iznutra podeljenoj državi. Autor tako prati istorijski sled događanja i poštuje hronologiju, ali u četvrtoj glavi čini prekid baveći se razvojem versko-nacionalnih mitologija kod Srba i Hrvata. Što se tiče sociološke dimenzije, Velikonja analizira izjave, pesme, slogane i poruke verskih predstavnika, političara, vojnih komandanata, pisaca i drugih javnih ličnosti, koristi statističke podatke, popise, ispitivanja javnog mnjenja itd. Konačno, fokusirao se na određeni broj poznatih događaja, ličnosti i epizoda sa dalekosežnim posledicama, upoređujući njihovu mitsku elaboraciju i transformaciju u priče koje su ostavile neizbrisiv pečat u nacionalnim i verskim zajednicama.

M. Velikonja kaže da je izvodio analizu na osnovu širokog spektra izvora i literature koja je nastajala u različitim vremenskim periodima i na različitim prostorima, ali mora se reći da sa stanovišta istorijske nauke za jednu tako kompleksnu temu kao što je istorija BiH kroz nekoliko vekova, on ipak nije kon-

sultovao ni približno sve potrebne izvore. U nekim slučajevima, možda nenamerno, autor čini i greške, pa tako navodi Majkla Selsa kao autora koji je prikazao sličnost između kneza Lazara i Isusa Hrista, mada Sels to samo preuzima od R. Mihaljčića i drugih domaćih autora. Velikonja primećuje da kompletna istorija verske dinamike i nacionalnih mitologija BiH još nije napisana, ali možda razlozi leže upravo u onome što je prethodno navedeno.

Autor nas uvodi u knjigu pitanjima koja su ga mučila dok je istraživao versku i mitološku prošlost i sadašnjost BiH i Južnih Slovena generalno. On napominje da nije uspeo da pronađe nijedno jednostavno rešenje, nijedno slaganje među autorima ne samo u interpretaciji činjenica, već i oko samih činjenica. Zbog kompleksnosti fakata vezanih za BiH i njihove zavisnosti od zbivanja van njenih granica, morao je da se bavi verskim i nacionalnim pitanjima zemalja i carevina koje su se nalazile u njenom okruženju.

Velikonja vidi BiH kao poseban istorijski, kulturni i verski entitet u kome su tri glavne vere, islam, katolicizam i pravoslavlje pokušavali da koegzistiraju vekovima u relativnom miru. Tek tokom proteklog veka, nacionalizmi koji su se međusobno takmičili, doveli su, prema rečima autora, do progona, etničkog čišćenja i masovnih zločina.

Autor nas upozorava na važnost religije za nacionalizam kao simbol kolektivnog identiteta i dodaje da je BiH bila jedinstvena u svojoj »šarolikosti« i mada je religija određivala granice etničkih zajednica i držala ih u izolaciji, ona nije kreirala kulturu netolerancije. Prema nje-

govom objašnjenju, stanovništvo BiH se kretalo ka toleranciji i kreiranju veštačkih, eklektičkih verskih normi (korene verskog eklekticizma nalazi jos u ranom srednjem veku), prema kojima je svaka verska grupa pozajmljivala običaje i rituale od svojih rivala. Nažalost, kaže Velikonja, nacionalizam je sve to promenio tokom 20. veka. Kada govori o periodu Kraljevine Jugoslavije, autor navodi da su verske zajednice bile konfliktne, antidemokratske, netolerantne i da su otvoreno ispoljavale animozitet jedne u odnosu na druge. Zajednički su im bili antiliberalizam, antikomunizam, antisemitizam, antimasonstvo, negativan odnos prema drugome i inkliniranje ka fašizmu. Usledio je potom period ekstremne uzajamne mržnje i krvoprolića u Drugom svetskom ratu u kome su sve tri verske grupe imale udela.

Mitja Velikonja pruža čitav niz empirijskih podataka koji se tiču odnosa između verskog i nacionalnog identiteta u BiH pred izbijanje sukoba devedesetih godina 20. veka. Nesreća koju su pretrpeali narodi BiH tokom devedesetih, posmatra se od strane ovog autora kao posledica radikalnih političkih aktivnosti suseda BiH i delatnosti lokalnih silnika, ali i neaktivnosti međunarodne zajednice. Po M. Velikonji, tragedija koja je usledila bila je posledica eksplozije etnoverskih razlika i delovanja mitova pod uticajem srpskih šovinista i hrvatskih nacionalista. Ipak, uprkos tragediji koja se dogodila, Velikonja veruje da ovaj region može naći svoj put ka verskoj toleranciji preko odvajanja religije od etniciteta i preko uspostavljanja jasnih granica između crkve i države.

Što se tiče mitologije, autor je posmatra kao dinamičan, iznutra povezan ali stalno promenljiv sistem individualnih mitova koji imaju vrlo praktičnu funkciju i ciljeve koje treba da postignu u društvu. Po njemu mitologija ima tri osnovne funkcije koje su vidljive i u savremenim društvima: integrativnu, kognitivnu i komunikativnu. Mitovi, kaže Velikonja dalje, mogu biti podeljeni u dve velike grupe, tradicionalne mitove i ideološke mitove. Shvatanje istorijskog ili aktuelnog događaja može vrlo lako da sklizne u mit i ta amorfnost istorijskog događaja i političkih interesa otvara mogućnosti za mitsko prihvatanje i ideološku transformaciju prošlosti i sadašnjosti.

Odgovor na pitanje da li su religije, verske zajednice i verski simboli korišćeni od strane političara ili su verske zajednice eksploatisale nacionalističku euforiju i politiku da postignu svoje ciljeve, za Velikonju je dvostruk. Za određene verske integracioniste, politički razvoj kasnih osamdesetih i ranih devedesetih predstavljao je odličnu mogućnost za dugo

čekanu rekonverziju njihovih nacija i reafirmaciju njihovog dominantnog položaja u društvu. Alijansa nacionalističke politike i verskih zajednica i institucija bila je od obostranog interesa. Ono što Velikonja na kraju upozorava, međutim, takođe je jako važno. On kaže da ono što se dogodilo u BiH nije izolovana anomalija u modernom svetu ili nekakva lokalna specifičnost kako je ponekad bila predstavljana.

Knjiga Mitje Velikonje predstavlja još jedan u nizu naslova vezanih za tragediju poslednjih decenija 20. veka koja se odigrala na prostoru nekadašnje jugoslovenske države i ne donosi za zainteresovane sa tog prostora niti nove podatke, niti potpuno nova tumačenja. Mnogo će zanimljivija biti za strance koje ovaj prostor bude zanimao. Ono što ipak treba izdvojiti kao posebno zanimljivo, odnosi se na tumačenje nastajanja i evolucije mitova i njihovo kompariranje.

Dr Radmila RADIĆ

Božo Repe, *Jutri je novi dan: Slovenci in razpad Jugoslavije*,
Modrijan, Ljubljana, 2002, str. 459

Božo Repe pripada srednjoj generaciji slovenačkih istoričara i profesor je na Odeljenju za istoriju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Ljubljani. Glavno područje njegovih istraživanja vezano je za savremenu slovenačku, južnoslovensku i srednjoevropsku istoriju. Do sada je objavio nekoliko knjiga od kojih treba pomenuti *Mimo odprtih vrat* (1988),

Obračun s Perspektivami (1990), „*Liberalizam*” v *Sloveniji* (1992), *Slovenci v osamdesetih letih* (2001) i dr. Bavio se i pisanjem udžbenika. Knjiga *Jutri je novi dan* (naslov je uzet iz govora Milana Kučana o proglašenju samostalnosti Republike Slovenije u Ljubljani, 26.juna 1991) predstavlja rezultat osmogodišnjeg istraživanja i prvo je delo o položaju i ulozi